

Bilgisayar ve İşletme Dergisi

Computers and Business
Journal

Cilt/Vol: 2, Sayı/No: 2, Tarih/Date: Aralık-December 2024

Computers and Business
Journal

BİLGİSAYAR VE İŞLETME DERGİSİ
COMPUTERS AND BUSINESS JOURNAL

KURULLAR / BOARDS

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Harun ÖZTÜRK

Doç. Dr. Fatih Ahmet ŞENEL

Doç. Dr. Mahmut Sami ÖZTÜRK

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Gürcan Papatya (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Azman Ismail (Universiti Kebangsaan Malaysia)

Prof. Dr. Irwan Adi Ekaputra (University of Indonesia)

Prof. Dr. Gyu Min Lee (Pusan National University, South Korea)

Prof. Dr. Zulkefly Abdul Karim (National University of Malaysia)

Prof. Dr. Olivia Fachrunnisa (Sultan Agung Islamic University, Indonesia)

Doç. Dr. Osman Palancı (Süleyman Demirel Üniversitesi)

İNDEKSLER / INDEXING

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

Ambargo ve Kota Yaptırımlarının Ülkelerin Dış Ticaretlerine ve Ekonomilerine Etkileri: ABD Yaptırımlarının İncelenmesi

The Impact of Embargo and Quota Sanctions on Countries' Foreign Trade and Economies: An Analysis of U.S. Sanctions

Berkan YILDIRIMER, Resul GÜRBÜZ, Arif KIRMIZIKAYA.....68-93

Araştırma Makalesi / Research Article

Ambargo ve Kota Yaptırımlarının Ülkelerin Dış Ticaretlerine ve Ekonomilerine Etkileri: ABD Yaptırımlarının İncelenmesi*

Berkan YILDIRIMER¹, Resul GÜRBÜZ², Arif KIRMIZIKAYA³

¹Avrasya Üniversitesi, Lojistik, Trabzon, 61000, Türkiye, 0000-0002-9033-9379

²Avrasya Üniversitesi, E-Ticaret ve Pazarlama, Trabzon, 61000, Türkiye, 0000-0001-8177-7484

³Avrasya Üniversitesi, E-Ticaret ve Pazarlama, Trabzon, 61000, Türkiye, 0000-0002-1445-9643

ÖZ

Dış ticaret ülkelerin ekonomik bağımsızlıkları ve mali sürdürülebilirlikleri açısından önem teşkil etmektedir. Bu anlamda ülkeler dış pazarlara açılmakta ve yabancı ülkeler için pazar haline gelmektedir. Kota ve ambargo uygulamaları ülkelerin dış ticaretlerine ve ülke ekonomilerine doğrudan etki etmektedir. Bu etkenler uluslararası ekonomik ilişkilerde somut yansımaları olan müdahale ve yaptırım araçları arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı dış ticaretin önemini, kısıtlama ve ekonomik yaptırım anlamında inceleyerek kavramak ve ülkelerin bu uygulama kararlarından ekonomik açıdan ne denli etkilendiğini görmektir. Türkçe literatürde ekonomik müdahale ve yaptırım araçlarına maruz kalmış ülkelerin hem dış ticaret hem de ülke ekonomisi açısından incelendiği fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Bu anlamda matbu ve internet tabanlı materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda ambargo ve kota yaptırımlarının ülkelerin dış ticaretlerine ve ekonomilerine yaptırımların boyutuna göre değişkenlik göstermekle birlikte genel olarak olumsuz yönde etki ettiği belirlenmiştir. Bunun yanında yaptırımların ülkelerin iç ekonomisindeki bazı göstergelere olumlu yansıdığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yaptırım, Ambargo, Kota, Dış Ticaret

The Impact of Embargo and Quota Sanctions on Countries' Foreign Trade and Economies: An Analysis of U.S. Sanctions

ABSTRACT

Foreign trade is essential for countries' economic independence and financial sustainability. In this context, nations enter foreign markets and become markets for other countries. Quota and embargo practices directly impact nations' foreign trade and economies, acting as intervention and sanction tools with tangible effects on international economic relations. This study aims to understand the significance of foreign trade by examining restrictions and economic sanctions, analyzing the economic impacts on countries subjected to these measures. In Turkish literature, there is limited research examining both the foreign trade and economic implications for countries facing economic intervention and sanctions. This study employs document analysis, one of the qualitative research methods, through reviewing and assessing print and internet-based materials. The

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author: resul.gurbuz@avrasya.edu.tr

findings indicate that embargoes and quotas generally have a negative effect on foreign trade and national economies, although their impact varies according to the severity of the sanctions. Additionally, the study observes that some economic indicators within the targeted countries' domestic economies reflect positive effects from sanctions.

Keywords: Sanction, Embargo, Quota, Foreign Trade

1. Giriş

Günümüzde ülkeler serbest piyasa ekonomisinde hem ülkelerini kalkındırmak hem de ulusal ticari faaliyetlerin ülke ekonomisine katkısının sınırlı olması sebebiyle dış ticarete yönelmektedir. Fakat politik çekişmeler ve hasımlıklar sebebiyle uluslararası ticaretin büyük aktörleri anlaşmazlık yaşadığı ülkelerin iç ekonomilerini ve dış ticaretlerini tamamen veya kısmen etkilemek amacıyla ambargo ve kota yaptırımlarını devreye sokmaktadır.

Ambargo, ekonomik politikada sıkça kullanılan yaptırım araçlarından biridir ve genellikle bir ülkenin, başka bir ülkeyi ekonomik zayıflığa sürükleme amacıyla ticaretini kısıtlamayı hedeflemektedir. Bu kısıtlama, belirli ürünlerin ihracatının veya ithalatının yasaklanması şeklinde gerçekleşmekte ve uluslararası ticaretin durmasına yol açmaktadır. Ambargolar, özellikle stratejik öneme sahip ürünler veya ticaret gemilerinin geçişini engelleyerek, ülkeleri ekonomik bakımdan zor duruma sokma amacı taşımaktadır (Friedman, 2015).

Bir diğer tarife dışı ticaret engeli olan kota uygulaması ise, ithalat veya ihracatın belirli ürün gruplarına yönelik olarak miktar veya değer bazında sınırlamalar getirilmesidir. Kota, belirli bir süre boyunca, ilgili malın ticaretine sınırlama getirir. Bu durum, kota yaptırımı uygulanan ülkenin dış ticaretini kısıtlayarak ticaret dengesini ve ekonomik kalkınmasını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Krugman ve Obstfeld, 2016).

Bu çalışmada, kota ve ambargo uygulamalarının yaptırım uygulanan ülkelerin dış ticaretlerine olan etkileri detaylı bir şekilde ele alınmış, bu etkilerin boyutları ve önem dereceleri analiz edilmiştir. Ayrıca, bu tür uygulamaların, yaptırım uygulanan ülkelerin ulusal ekonomilerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Makalenin amacı, yaptırım uygulanan ülkelerin dış ticaretlerinin sınırlandırılmasının o ülke ekonomisi üzerindeki etkilerini net bir şekilde ortaya koymaktır.

Bu amaçla aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

ABD'nin yabancı ülkelere uyguladığı kota yaptırımlarının uygulanan ülkelerin dış ticaretlerine ve ekonomilerine etkileri nelerdir?

ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı kota yaptırımlarının Türkiye'nin dış ticaretine ve ekonomisine etkileri nelerdir?

ABD'nin yabancı ülkelere uyguladığı ambargo yaptırımlarının uygulanan ülkelerin dış ticaretlerine ve ekonomilerine etkileri nelerdir?

ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo yaptırımlarının Türkiye'nin dış ticaretine ve ekonomisine etkileri nelerdir?

ABD'nin ambargo yaptırımlarının uygulanan ülkelerin dış ticaretlerine ve ekonomilerine etkileri nelerdir?

Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynaklardan sağlanan çeşitli belgelerin elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi süreci olarak tanımlanır. Bu yöntem, hem basılı hem de elektronik materyallerin sistematik bir şekilde incelenmesi veya değerlendirilmesi için uygulanmaktadır. Diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi, doküman incelemesi de anlam çıkarma, anlayış geliştirme ve ampirik bilgi üretme amacıyla verilerin analizini ve yorumunu gerektirir. Doküman incelemesinde kullanılan analitik süreç, belgelerde yer alan verilerin bulunması, seçilmesi, anlamlandırılması ve sentezlenmesi adımlarını kapsamaktadır (Bowen,2009: 27-29).

Araştırmada ilk olarak, ambargo ve kota kavramları üzerine yapılmış akademik çalışmalar gözden geçirilmiş, bu kavramların ABD yaptırımları açısından tarihsel gelişimi ve uygulanma biçimleri incelenmiştir. Daha sonra, ABD'nin yaptırım uyguladığı ülkelerdeki ambargo ve kotaların etkileri değerlendirilmiş, elde edilen matbu ve internet tabanlı kaynaklardan alınan veriler tablo ve grafikler halinde bir araya getirilerek analiz edilmiştir.

2. Uluslararası ekonomik müdahale ve yaptırımlar

Çalışmanın bu kısmında ekonomik müdahale ve yaptırım araçlarından makalenin konusu olan kotalar ve ambargoların kavramsal çerçevesine yer verilmiştir.

2.1. Kotalar

Karafakıoğlu (2006: 200), kotayı şu şekilde tanımlar: "Tarife dışı engeller arasında önemli bir yer tutan kota, ithalat miktarını sınırlayarak, ülkeye girecek ithal mal miktarını belirler. Kota, tarifeler kadar güçlü bir koruma aracı olup, maliyetleri dikkate almaksızın koruma sağlar." Bu açıklamadan yola çıkarak, uluslararası ticarete global kotaların ithalat kotası ve ihracat kotası olarak ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz (Karluk, 2003). Eğer bir ülkede yıl içinde ithal edilecek malların miktarı belirleniyorsa bu "ithalat kotası," ihraç edilecek mallar belirleniyorsa buna "ihracat kotası" adı verilmektedir (Krugman ve Obstfeld, 2016).

Kota limitleri dahilinde ithalat veya ihracat istenilen ülkeden yapılabilmektedir. Kota limitleri aşıldığında ithalat veya ihracat durdurulmaktadır (Karluk, 2003:200). Kotaya tabi olan ülkeler dış ticarete genellikle daha pasif bir rol oynamaktadır (Czinkota ve Ronkainen, 2007). İthalat miktarı ve değeri önceden belirlenmiş olsa bile, erken başvuran firmalar kotanın büyük bir kısmını kapabilir (Salvatore, 2008). Bu da kotaya ihtiyaç duyan firmaların ithalat yapamaması gibi sorunlara yol açabilmektedir (Hoekman ve Kostecki, 2009).

Uluslararası ticarete ülkeler arası anlaşmazlıklardan kaynaklı olarak küresel çapta global kotalar uygulanmaktadır. Global kotalar, ithalatın hangi ülkelere veya hangi firmalar tarafından yapılacağı konusunda netlik taşımaz. Bu tür kotalar genellikle dağıtım ve denetim süreçlerinde sorunlar yaratmaktadır (WTO, 2021). Kotayı uygulayan devletler yalnızca ithal edilecek toplam mal hacmine karar vermekte, ancak ithalatın hangi ülkeden veya kimler tarafından gerçekleştirileceği konusunda müdahalede bulunmamaktadır. Global kotaların uygulanmasında gümrüklerde sürekli denetim

yapılması gerektiği ve kotanın erken başvuran ithalatçılar tarafından hızla tüketilmesi gibi sakıncalar da mevcuttur (Trebilcock & Howse, 2013).

2.1.1. İthal kotası

İthal Kotası, belirli bir malın ithalatına getirilen miktar ya da değer sınırlaması olarak tanımlanmaktadır. İthalat kotası, serbest ticaret ortamında ithal edilebilecek ürünlerin miktarını kısıtlamaktadır. Ekonomik refah ve ticaret üzerinde önemli etkileri olan bu sınırlama, genellikle yurtiçi tarım ve sanayi sektörlerini korumak ya da ödemeler dengesindeki açıkları kapatmak amacıyla uygulanmaktadır (Rodrik, 2016). İthalat kotalarına özellikle sanayi ve tarım ürünlerinde başvurulur ve bu uygulama, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları çerçevesinde düzenlenmiştir. DTÖ'nün kuralları, ithalat kotalarının zamanla tarifelere dönüştürülmesini öngörse de birçok gelişmiş ülke özellikle tarım ürünleri ticaretinde ithalat kotalarını yerli üreticileri koruma aracı olarak kullanmaya devam etmektedir (Hoekman ve Kostecki, 2009).

Harvard Üniversitesi profesörlerinden ve tanınmış ekonomi ders kitaplarının yazarı Greg Mankiw (akt. Rodrik, 2016: 137), bloğunda şu ifadelere yer vermektedir: "Tarifeler ve ithalat kotaları, genellikle genel ekonomik refahı düşürür." Bu görüş, ekonomistler arasında yaygın bir kabul görmekte olup, bu önermeye katılan ekonomistlerin oranı %93'tür. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) gibi ekonomik refah göstergeleri incelendiğinde, bu tür kısıtlamaların genel refah üzerindeki olumsuz etkisi görülebilmektedir (Salvatore, 2008).

2.1.2. İhraç kotası

İhraç Kotası, bir malın uluslararası piyasalardaki talebinin arzın altında kalması sonucu, bu malın fiyatının belirli bir seviyenin altına düşmesini engellemek amacıyla uygulanan bir kısıtlama türüdür. Bu kısıtlama, genellikle o malı üreten ülkeler arasında yapılan anlaşmalarla belirlenen ihracat miktarlarının sınırlandırılmasıyla ortaya çıkarmaktadır (Salvatore, 2008). İhraç kotası, ihracatçı ülkelerin kendi ekonomik öncelikleri doğrultusunda, çeşitli nedenlerle ihracatı sınırlandırmayı tercih etmeleri ile uygulanabilmektedir. Bu nedenlerden biri, ihracatı kısıtlayarak malın uluslararası piyasalardaki fiyatını artırmaktır. Ancak bu yöntemin başarılı olabilmesi için, ihracatçı ülkenin dünya arzı üzerinde belirgin bir etki yaratabilecek kadar büyük bir üretici olması gerekmektedir (Krugman ve Obstfeld, 2016).

Bu tür sınırlamalarda, ithalatçı genellikle sanayileşmiş bir ülke iken, ihracatçı taraf ise emeğe dayalı malları düşük maliyetle üreten az gelişmiş ya da yarı sanayileşmiş bir ülke olur (Hoekman ve Kostecki, 2009). İthalatçı ülkeler, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları gereği kendi başlarına kota koyamayacak durumdayken, ihracatçı ülkelerle ikili veya çok taraflı görüşmeler yaparak ihracat kotalarının sınırlarını belirlemek için pazarlık yaparlar. Bu görüşmeler sonucunda belirlenen kotalar, genellikle önceki yıllardaki ihracat performanslarına göre firmalara tahsis edilir. Bu durum, piyasaya yeni girmek isteyen firmalar için kısıtlayıcı olabilmektedir (Rodrik, 2016).

İhraç kotası uygulaması, ithalatçı ülkelerde tüketici refahını azaltırken, yerli üreticileri koruma eğiliminde olup, gelir dağılımını yerli üreticiler lehine değiştirebilir. Buna karşılık, ihracatçı ülkelerin ihracat hacmi ve döviz gelirleri üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratabilmektedir (Trebilcock ve Howse,

2013). Ayrıca, ihrac kotası uygulaması daha fazla yaygınlaştıkça, bu kotalar ihracatçı ülkeler için gelişmiş ülke pazarlarına daha fazla girebilme fırsatları yaratabilmektedir (Salvatore, 2008).

2.2. Ambargo

Ambargo, Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nda yer aldığı haliyle, "Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden faaliyetlerde bulunan bir devlete karşı, ekonomik ilişkiler ile demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma yollarının tamamen ya da kısmen kesilmesine yol açan, ayrıca diplomatik ilişkilerin sona ermesiyle sonuçlanan yaptırımlar" olarak tanımlanır (Baban, 1984). Bu haliyle ambargo hem ekonomik hem de diplomatik bir araç olabilir. Başka bir ifadeyle, ambargo bir ülkenin ekonomik açıdan zor duruma düşürülmesi için, ticaretin, ithalat ve ihracatın, gemi trafiğinin veya diğer malların giriş çıkışının yasaklanmasıdır. Ambargonun etkili olabilmesi için sadece denizden değil, aynı zamanda havadan ve karadan da uygulanması gerekmektedir (Hoekman ve Kostecki, 2009).

Ambargolar iki ana türe ayrılmaktadır. Sivil ambargo ve uluslararası ambargo olarak görülmektedir. Sivil ambargo, bir devletin, kendi gemilerini ve mallarını yabancı devletlerin yağmasından korumak veya belirli bir ülkeye giden malların ulaşmasını engellemek amacıyla kendi limanlarında tutmasıdır (Rodrik, 2016). Uluslararası ambargo ise yabancı devlet gemilerinin veya mallarının alıkonulması ile ilgilidir. Ayrıca ambargolar, amaçlarına göre de iki kategoriye ayrılır: siyasi amaçlı ambargolar ve misilleme ambargolarıdır. Siyasi amaçlı ambargo, savaş ya da iç karışıklık halinde olan devletlere silah ve savaş malzemesi ihracatını durdurmak için uygulanmaktadır. Örneğin, İspanya İç Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin tarafsızlık politikası çerçevesinde 1937 yılında uyguladığı ambargo bu türe bir örnektir (Czinkota ve Ronkainen, 2007).

Misilleme türünde ambargo ise, uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden bir devlete karşı uygulanmaktadır. 1807 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere ve Fransa'ya karşı uyguladığı ambargo bu tür bir yaptırımdır. Ayrıca, Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne uyguladığı kısıtlamalar "de facto ambargo" olarak adlandırılmaktadır (Trebilcock ve Howse, 2013).

3. ABD'nin uyguladığı kota ve ambargo yaptırımlarının Türkiye ve yabancı ülkelere etkileri

Çalışmada bu ana başlık altında ABD'nin uyguladığı kota ve ambargo yaptırımlarının etkilerinin literatür incelemesi ortaya koyulmuştur. Bu etkiler dört kısma ayrılarak şu başlıklar altında ele alınmıştır: ABD'nin uyguladığı kotaların yabancı ülkelere etkileri, ABD'nin uyguladığı kotanın Türkiye'ye etkileri, ABD ambargolarının yabancı ülkelere etkileri, ABD ambargolarının Türkiye'ye etkileri.

3.1. ABD'nin yabancı ülkelere uyguladığı kotaların etkileri

1980'li yıllarda, ABD, Japonya'dan otomobil sektörü üzerindeki lobi faaliyetlerinin etkisiyle gönüllü ihracat sınırlaması talep etmiştir. Bu sayede ABD, Japonya'dan gelen otomobil ithalatını önemli ölçüde azaltmayı başarmıştır. Kota uygulaması, ABD iç piyasasında otomobil fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. 1980'lerin sonlarına doğru ABD, gönüllü ihracat sınırlaması talebinden vazgeçerse de Japonya, bu kısıtlamayı hemen kaldırmamıştır. Bunun temel sebebi, Japonya'nın bu süreçte elde ettiği ticaret

haddi kazancına bağlı refah artışıdır. Gönüllü ihracat kısıtlamaları, ticaret haddini ihracatçı ülkenin lehine çevirdiği için Japonya bu durumu sürdürmekte fayda görmüştür (Krugman ve Obstfeld, 2016).

Naudé ve Rossouw (2008), hesaplanabilir genel denge modelini kullanarak Güney Afrika'nın Çin'e karşı giyim ve tekstil sektörlerinde uyguladığı kota önlemlerinin etkilerini incelemiştir. Araştırmada, bu kota uygulamalarının beklenen makroekonomik faydaların aksine, sektörü ve Güney Afrika ekonomisini olumsuz etkilediği ve sektördeki eşitsizlikleri artırdığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, Güney Afrika'nın bu kota uygulaması bir politika hatası olarak değerlendirilmiş ve Güney Afrika ile Çin arasında olası bir serbest ticaret anlaşmasının daha fazla ekonomik fayda sağlayacağı ortaya konulmuştur.

ABD'nin Venezuela'ya yönelik petrol kotaları, iki ülke arasındaki ilişkileri özellikle son dönemde giderek daha da zorlu bir hale getirmiştir. Venezuela'nın devlete ait PDVSA şirketi üzerinden ABD'ye yaptığı petrol ihracatı, ülkenin ekonomisinin ana gelir kaynağıdır. Ancak, Chavez döneminde başlayan ve Maduro ile devam eden sosyalist eğilimler ve ABD karşıtı tutum, Washington'un çıkarlarıyla uyumsuzluk göstermiştir. Bu durumun ardından ABD, Venezuela'ya yönelik çeşitli ekonomik yaptırımları uygulamaya başlamış ve 2018'de petrol ihracatına yönelik kısıtlamaları genişletmiştir. Trump yönetimi süresince daha sert hale gelen bu yaptırımlar kapsamında PDVSA'nın ABD'deki varlıklarına el konulmuş ve bu durum, petrol gelirlerine bağımlı Venezuela ekonomisini ciddi ölçüde sarsmıştır. Neticede, Venezuela'da yüksek enflasyon, yaygın yoksulluk ve yoğun bir göç dalgası gibi sosyoekonomik krizler ortaya çıkmıştır. ABD'nin bu yaptırımları sadece Venezuela'nın iç politikalarını etkileme amacı taşımamakta, aynı zamanda Latin Amerika'daki etkinliğini koruma çabası olarak görülmektedir. Monroe Doktrini çerçevesinde ABD, kıtadaki etkisini koruma hedefine bağlı kalarak Venezuela'nın bağımsızlık yönelimini baskılamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Venezuela'nın sosyalist çizgideki ABD karşıtı duruşu, Washington tarafından tehdit olarak değerlendirilmekte ve çeşitli ekonomik yaptırımlar ile engellenmeye çalışılmaktadır (Aydoğan, 2019; Altınsoy, 2019; Kaya, 2014)

3.2. ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı kotanın etkisi

ABD ile Türkiye arasında 24 Eylül 1963'te Zirai Maddeler Ticaretinin Geliştirilmesi ve Yardım hakkında 161 milyon dolarlık III. Tarım Ürünleri Anlaşması anlaşma imzalanmıştır (Resmî Gazete, 1963: 3).

24.09.1963 tarihli maddeler ve ihrac piyasa kıymetleri şu şekildedir:

<u>Madde</u>	<u>İhrac Piyasa Kıymeti (milyon dolar)</u>
Pamuk çekirdeği ve/veya soya fasulyesi yağı	60,3
Yemeğe elverişli olmayan don yağı	4,5
Buğday	82,4
Deniz nakliyatı (tahmini)	13,8
Yekûn	161,0

24 Eylül 1963 tarihinde, ABD ile Türkiye arasında Zirai Maddeler Ticaretinin Geliştirilmesi ve Yardım Antlaşması imzalanmış ve bu anlaşma kapsamında Türkiye, 161 milyon dolarlık tarım ürünü ihracatını sınırlandırmayı kabul etmiştir (Resmî Gazete, 1963: 3).

Anlaşma, Türkiye'nin ABD'ye pamuk çekirdeği ve soya fasulyesi yağı gibi tarım ürünleri ihraç etmesine olanak sağlarken, Türkiye'nin zeytinyağı ihracatına ise ciddi sınırlamalar getirmiştir. Buna göre, Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı 1 Kasım 1962 ile 31 Ekim 1963 tarihleri arasında 10.000 tonla sınırlanmış, eğer bu sınır aşılsa Türkiye, ABD'den aynı miktarda nebati yağ satın almak zorunda bırakılmıştır (Resmî Gazete, 1963: 5).

ABD, Türkiye'nin zeytinyağı ihracatında öncü bir konuma gelmesini önlemek amacıyla bu tür sınırlamalar uygulamıştır. Zeytinyağı ihracatı özellikle Avrupa pazarı açısından önemli bir unsur olduğundan, ABD'nin koyduğu bu kısıtlama Türkiye'nin zeytinyağı sektöründe büyümesini engellemeyi hedeflemiştir (Karluk, 2003).

Ayrıca bu anlaşmanın diğer bir maddesi Türkiye'nin buğday ihracatını da sınırlamaktaydı. Türkiye'ye ABD buğdayı ithal edilirken, Türkiye'nin bu süre zarfında buğday ihraç etmesi yasaklanmıştır. Anlaşma, Türkiye'nin buğday ihracatını engelleyerek ABD'nin çıkarlarını korurken, Türkiye'yi tarımsal ihracatında dışa bağımlı hale getirmiştir (Resmî Gazete, 1963: 5). Bu durum, Türkiye'nin bir tarım ülkesi olarak o dönemdeki ekonomik gücüne zarar vermiştir. Özellikle buğday üretimi, Türkiye'nin güçlü olduğu bir alan olduğundan, ABD'nin bu kısıtlamalarla Türkiye'nin ihracat pazarındaki etkisini azaltmak istediği anlaşılmaktadır.

3.3. ABD ambargolarının yabancı ülkelere etkileri

Çalışmanın bu bölümünde ABD'nin ambargo uyguladığı İran, Kuzey Kore, Rusya ve Küba örneklerinin literatür incelemesi yer almaktadır.

Tablo 1: ABD'nin ambargo uyguladığı ülkeler

Ülke	Ambargo Yılı	Açıklama
Küba	1958-Devam	ABD, Fidel Castro yönetimindeki Küba'ya ticaret ambargosu uygulamıştır. Bu ambargo halen yürürlükte ve Küba'nın komünist yönetimini zayıflatmayı hedeflemiştir.
İran	1979-Devam	İran İslam Devrimi sonrası ABD, diplomatik ilişkilerini kesmiş ve geniş çaplı ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.
Kuzey Kore	1950-Devam	Kore Savaşı'ndan bu yana ABD, Kuzey Kore'ye geniş çaplı ticaret ambargosu uygulamaktadır. Nükleer silah programları bu ambargonun sebebidir.
Irak	1990-2003	Körfez Savaşı sonrası Irak'a Birleşmiş Milletler öncülüğünde geniş çaplı bir ambargo uygulanmış, 2003'teki ABD işgaliyle bu ambargo sona ermiştir.
Libya	1986-2003	Terörizmi desteklediği gerekçesiyle Libya'ya karşı uygulanan ambargo, Muammer Kaddafi'nin yönetiminde olduğu dönemde sertleşmiştir. 2003'te hafifletilmiştir.
Suriye	2004-Devam	Terör örgütlerine destek verdiği iddiasıyla ABD, Suriye'ye ticaret ve finansal yaptırımlar uygulamaktadır.
Sudan	1997-2017	Sudan, teröre destek verdiği gerekçesiyle ABD'nin yaptırımları altında kaldı. Bu yaptırımlar 2017'de büyük ölçüde kaldırılmıştır.

Venezuela	2015-Devam	Nicolas Maduro rejimine karşı ABD, Venezuela'ya mali ve ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır.
Myanmar(Burma)	1997-Devam	Myanmar'daki insan hakları ihlalleri nedeniyle ABD, ticaret ve mali yaptırımlar uygulamaktadır.
Rusya	2016-Devam	Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'daki kriz nedeniyle ABD, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.

ABD'nin çeşitli ülkeler üzerindeki yaptırım politikalarının sonuçlarını değerlendiren ekonomistler, bu yaptırımların en fazla düşük gelirli kesim üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Almanya'nın Trier ve Marburg Üniversitelerinden Matthias Neuenkirch ve Florian Neumeier'in (2016) tarihli çalışmalarında, yaptırım uygulanan ülkelerde gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığı ve yoksulluk sınırındaki farkın %3,8 oranında daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya göre, ABD'nin tek taraflı olarak uyguladığı yaptırımların, diğer ülkelerin desteğiyle gerçekleştirilen uluslararası yaptırımlara kıyasla daha az etkili olduğu belirtilmiştir. Bu durum, bir ülkenin birden fazla ülkeyle ticaret ve diplomatik ilişkilerini sürdürmesinin, ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak açısından kritik olduğunu göstermektedir. Diplomatik dengelerin korunması, olası çatışmalardan kaçınmak ve büyük ekonomik kayıpların önlenmesi için stratejik bir duruş sergilemek son derece önemlidir. Ayrıca, uluslararası ticaretin devamlılığı açısından, siyasi kararların diplomatik ilişkilerin sürdürülmesine hizmet etmesi önem arz etmektedir (Neuenkirch ve Neumeier, 2016).

3.3.1. ABD'nin İran ambargosunun etkileri (1979/2006)

Çalışmanın bu bölümünde ABD'nin ambargo uyguladığı İran, Kuzey Kore, Rusya ve Küba örneklerinin literatür incelemesi yer almaktadır.

1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam Devrimi, ABD ile İran arasındaki ilişkilerde önemli bir kırılma noktası yaratarak diplomatik ve ekonomik alanda ciddi yaptırımların uygulanmasına yol açtı. Devrim sonrasında İran'da kurulan İslam Cumhuriyeti, özellikle Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nin işgal edilmesiyle birlikte Washington'ın İran'a yönelik kapsamlı bir ambargo başlatmasına neden oldu. Bu yaptırımlar ticaretin durdurulması, İran'ın ABD mali sistemine erişiminin engellenmesi ve ikili ekonomik ilişkilerin sınırlandırılması gibi önlemler içeriyordu (Maloney, 2015).

2000'lerde İran'ın nükleer programını hızlandırması, Batılı devletler arasında güvenlik kaygılarını artırdı. Bu endişeler doğrultusunda ABD, 2006 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aracılığıyla İran'a nükleer faaliyetlerinden dolayı daha geniş kapsamlı yaptırımlar uygulamaya başladı. Bu yeni ambargolar, İran'ın enerji, ulaşım ve finans sektörlerini hedef alarak ülkenin küresel ekonomik sistemde izole edilmesine yönelik baskı oluşturdu. Nükleer programın durdurulmaması halinde yaptırımların sıkılaştırılacağı tehdidi, İran ekonomisine önemli kısıtlamalar getirdi. (Katzman, 2018).

Yıllar boyunca süren bu yaptırımlar, hedef ülkenin çeşitli sektörlerini uluslararası piyasalardan izole ederek, İran'ın reel ekonomisi üzerinde önemli sonuçlar yaratmıştır. Yaptırımlar sonucunda, İran'ın petrol ihracatından elde ettiği gelirler önemli ölçüde azalmış, finansal piyasalar daralmış ve uluslararası yatırım akışları kesintiye uğramıştır (Columbia Üniversitesi Küresel Enerji Politikaları Merkezi, 2024).

İlk ambargo dalgası İran'ın küresel enerji piyasalarındaki etkisini azaltırken, 2006 sonrası yaptırımlar İran'ın dış finansman kaynaklarına erişimini engelledi. Her iki ambargonun da etkisiyle İran'ın ekonomik büyümesi zayıflarken dış ticaret hacmi de azaldı. 2015 yılında yapılan nükleer anlaşma geçici bir rahatlama sağlasa da 2018'de ABD'nin bu anlaşmadan çekilmesiyle ambargolar yeniden uygulamaya kondu ve İran'ın ekonomisi üzerindeki baskılar arttı (Mousavian ve Shabani, 2019).

3.3.2. ABD'nin Kuzey Kore ambargosunun etkileri (1950)

ABD'nin Kuzey Kore'ye yönelik yaptırımları, 1950 yılından bu yana devam etmekte olup, Kuzey Kore'yi uluslararası ekonomiden neredeyse tamamen izole etmiştir. 1970'lere kadar Kuzey ve Güney Kore ekonomileri büyüklük bakımından birbirine yakinken, Güney Kore'nin dış finansman, dış ticaret ve yabancı yatırım konusunda sorun yaşamaması, iki ülke arasında büyük bir ekonomik uçurumun oluşmasına yol açmıştır (Kim, 2020). Dışa kapalı ekonomiler, savaş ve kriz durumlarında kısa vadeli koruma sağlayabilse de uzun vadede bu izolasyon sürdürülemez (Lee, 2021). İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin durumu buna bir örnek teşkil ederken, günümüzde dış ticaret, yabancı yatırım ve teknolojik ilerlemeden uzak duran ülkeler, rekabetçi küresel ekonomiyle başa çıkamazlar. Kuzey Kore'nin bu yaptırımlar altında uluslararası piyasalardan bağımsız kalma çabası, ülkeyi ekonomik felakete sürükleyen bir durumdur. Süregelen bu izolasyon, ülkenin ekonomik olarak gelişmesini engelleyerek küresel rekabetin gerisinde kalmasına neden olmaktadır (Kim, 2020).

3.3.3. ABD'nin Rusya ambargosunun etkileri (2014)

ABD'nin Rusya'ya yönelik yaptırımları, Aralık 2016'da dönemin ABD Başkanı Barack Obama tarafından 35 Rus diplomatın sınır dışı edilmesi ve iki Rus diplomatik yerleşkesinin kapatılmasıyla 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile başlayan yaptırım sürecini körüklemiştir. Bu yaptırımlar, 2009 yılında cezaevinde ölen Rus vergi uzmanı Sergei Magnitsky'nin ardından çıkarılan ve "Magnitsky Yasası" olarak bilinen yasa çerçevesinde uygulanmıştır (Petrov, 2019).

Bugüne kadar, bu yasa kapsamında 100'den fazla Rus gerçek ve tüzel kişi yaptırım listesine alınmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'daki ayrılıkçı gruplara verdiği destek sebebiyle ABD, Avrupa Birliği ile koordineli bir şekilde Rusya'ya karşı ilk olarak 2014 yılında başlayan kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Bu yaptırımlar özellikle Rus iş dünyasının önde gelen isimlerini ve Rusya'nın büyük şirketlerini hedef almıştır. Yaptırımlardan etkilenenler arasında, Kırım'ın ilhakına açıkça destek veren ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e yakın iş insanları bulunmaktadır. ABD ve Avrupa Birliği, Rusya'nın petrol, finans, teknoloji ve silah sektörlerindeki varlıklarına kısıtlamalar getirerek Rusya'nın ekonomik etkinliğini sınırlandırmayı amaçlamıştır (Ivanov, 2020).

3.3.4. ABD'nin Küba ambargosunun etkileri (1958)

ABD'nin Küba'ya yönelik ambargosu, 1958 yılından bu yana çeşitli önemli adımlarla şekillenmiştir. İlk olarak, Küba'nın Batı Avrupa ve Kanada'dan kredi almasını engellemek amacıyla bir plan geliştirilmiş ve bu kapsamda Avrupa bankalarının vereceği 100 milyon dolarlık borç görüşmeleri ertelenmiştir. Temmuz 1960'da ABD, Küba'ya tanınan şeker kotasını iptal etmiş ve Ekim 1960'ta, ilaç, gıda ve hastane malzemeleri dışında kalan tüm ihracatı durdurmuştur. Ocak 1961'de ABD, Küba ile

diplomatik ilişkilerini sona erdirmiş ve CIA'ye Kübalı mültecileri Castro'yu devirmek için eğitime yetkisi vermiştir. Bu gelişme, Küba'nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerini güçlendirmesine yol açmıştır. Castro, 1 Mayıs 1961'de Küba'yı "Sosyalist Cumhuriyet" ilan etmiş ve ülkesini tamamen Komünist Parti ile Sovyetler Birliği'ne yaslamıştır (Bacaksız, 2016: 6; Smith, 2019).

Eylül 1961'de, ABD Kongresi, başkana Küba ile ticari ilişkilere ambargo uygulama yetkisi vermiştir. Bu yetki, üçüncü ülkelerin Küba'dan elde ettikleri ürünlerle yaptıkları tüm nihai ürünlerin ABD'ye ihracatını da kapsamaktadır. Ağustos 1961'de, Küba'ya destek veren diğer ülkelere karşı yardım yasağı getirilmiştir. Bu süreçte uygulanan yaptırımlar, yalnızca ikili ilişkilerle sınırlı kalmayıp, geniş bir uluslararası konsorsiyum aracılığıyla hayata geçirilmiştir (Bacaksız, 2016: 7).

ABD hükümeti, 7 Şubat 1962'de Küba'ya karşı "tam ekonomik ambargo" uygulamaya başlamış ve seyahat sınırlamaları getirmiştir. Ambargo kapsamı genişletilerek, Küba'da üretilen ancak başka ülkelerden ABD'ye sokulacak tüm ürünler için ihracat yasağı getirilmiştir. Bu uygulamalar, ABD'nin Küba'ya karşı ekonomik bir savaş ilanı olarak değerlendirilmekte ve hükümetin, halkçı ve sosyal bir devlet olan Küba'nın ekonomisini zayıflatmaya yönelik bir sindirme politikası gütmesi olarak algılanmaktadır. Küba, sosyalist anlayışı gereği üretime büyük önem vermekte ve bu durum, halkın üretim araçlarını ortaklaşa kullanarak iç talebi karşılayan bir ekonomik sistem oluşturmasına olanak tanımaktadır. Bu sayede, Küba, ABD ambargosu altında yaşamaya devam edebilmiştir (Martinez, 2020).

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, Küba için ciddi bir ekonomik kriz doğurdu. Sovyetler Birliği, uzun yıllar boyunca Küba'nın en büyük ticaret ortağı ve finansal destekçisi olarak önemli bir rol oynamıştı. Ancak Sovyetlerin çökmesiyle birlikte, Küba, dış ticaretinin ve mali yardımının %85'ini kaybetti (Mesa-Lago, 1993). Bu durum, Küba'nın enerji, gıda ve diğer temel ihtiyaç maddelerine ulaşımında büyük aksamalara neden olarak ülke ekonomisinin daralmasına yol açtı. Küba hükümeti, bu süreçte yaşanan ekonomik krizi "Özel Dönem" (Período Especial) olarak tanımladı ve krizin üstesinden gelebilmek için bir dizi iç reformu hayata geçirdi (Pérez-López, 1995).

Aynı dönemde, ABD'nin Küba'ya uyguladığı ekonomik ambargo daha da sıkılaştırıldı. Sovyet desteğini kaybeden Küba'nın bu zayıflığı, ABD'nin ambargo politikasını güçlendirmesine fırsat sağladı. 1992 yılında çıkarılan Cuban Democracy Act (Küba Demokrasi Yasası), Küba ile ticaret yapan Amerikan şirketlerine daha katı sınırlamalar getirdi (Feinberg, 1993). Yasanın temel amacı, Küba'nın ekonomik açıdan daha fazla izole edilmesiydi. Bunun yanı sıra, Cuban Democracy Act, üçüncü ülkelere de baskı yaparak, ABD iş birliği içinde çalışan bu ülkeleri Küba ile ticaret yapmaktan caydırmayı amaçlayan ekonomik yaptırımlar tehdidini içeriyordu (Schoultz, 2009). Bu, ABD'nin ambargo politikasının küresel çapta etkinliğini artırmaktadır.

1996 yılında kabul edilen Helms-Burton Yasası ise, ambargo politikasını daha da genişleterek uluslararası ticaret üzerinde doğrudan etkiler yaratmıştır. Bu yasanın en belirgin yönlerinden biri, Küba'da kamulaştırılmış ABD mülkleri ile iş yapan yabancı şirketlere dava açma hakkı tanımasıydı (LeoGrande, 1998). Bu yasa yalnızca Amerikan şirketlerini hedef almakla kalmayıp, küresel çapta

faaliyet gösteren şirketleri de Küba ile ticaretten uzaklaştırmayı amaçladı. Bu yasanın etkisiyle, birçok yabancı şirket Küba ile olan ticari ilişkilerini yeniden gözden geçirdi ve pek çoğu bu pazardan çekilmek zorunda kalmıştır (Thomas, 2002).

Bu tür yasal düzenlemeler, Küba'nın dış ticaretini daha da kısıtlayarak ülkedeki ekonomik zorlukları derinleştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrası uygulanan bu sıkı ambargo politikaları, Küba'yı daha fazla ekonomik izolasyona sürüklemiş ve dış yatırımlara erişimi ciddi ölçüde kısıtlamıştır. Turizm, biyoteknoloji ve sağlık sektörü gibi alanlarda ekonomiyi çeşitlendirme çabalarına rağmen, Küba, halen ABD'nin uyguladığı ekonomik yaptırımların etkisi altında kalmaya devam etmektedir (Domínguez, 2004).

3.3.5. ABD'nin Suriye ambargosunun etkileri (2004)

Suriye, 2004 yılından itibaren ABD'nin uyguladığı ticaret ve finansal yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu yaptırımlar, terörist gruplara destek verdiği gerekçesiyle getirilmiş ve ülkenin ekonomisine büyük zararlar vermiştir. Özellikle enerji, teknoloji ve tarım gibi kritik sektörler ciddi şekilde etkilenmiştir. Enerji sektöründe, altyapı yatırımlarının durması ve petrol ihracatına getirilen kısıtlamalar, ülkenin döviz gelirlerini önemli ölçüde azaltmıştır (Buchheit & Kehoe, 2021). Tarım sektöründe ise, dışarıdan gelen gübre ve ekipmanlara erişim zorlaşmış, bu da üretim kapasitesinin ciddi şekilde düşmesine yol açmıştır (Pereira & Gelb, 2022).

Yaptırımlar, 2011 yılında başlayan iç savaşla birleşerek, ülkenin ekonomik sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Zaten zayıf olan Suriye ekonomisi, savaşın getirdiği tahribatla birlikte daha da izole olmuş ve uluslararası finansal sisteme erişimi büyük ölçüde kaybetmiştir. Özellikle teknoloji sektöründe, yazılım ve donanım ithalatına getirilen sınırlamalar, dijital altyapıyı geliştirmeyi neredeyse imkânsız hale getirmiştir (Krause & Neubert, 2023). Bu etkiler, Suriye halkının yaşam koşullarını zorlaştırmış, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimde büyük sıkıntılar yaratmıştır (Khatib, 2021).

3.3.6. ABD'nin Myanmar ambargosunun etkileri (1997)

1997 yılından bu yana ABD, Myanmar'daki insan hakları ihlallerine tepki olarak kapsamlı ticari ve mali yaptırımlar uygulamaktadır. Bu yaptırımların temel amacı, askeri rejimin ekonomik kaynaklarını kısıtlarken demokratik geçiş sürecini desteklemektir (OFAC, 2023). Yaptırımların odaklandığı alanlardan biri finans sektörü olmuş, Myanmar Foreign Trade Bank ve Myanmar Investment and Commercial Bank gibi kurumlar kara listeye alınmıştır (Human Rights Watch, 2023). Doğal kaynaklar sektörü ise bu yaptırımlardan belki de en büyük darbeyi almıştır. Enerji ve madencilik alanlarındaki şirketler, özellikle Myanmar Economic Holdings Limited ve Myanmar Economic Corporation, yaptırımlar sonucunda faaliyetlerini ciddi anlamda kısıtlamak zorunda kalmıştır (International Crisis Group, 2022). Bunun sonucu olarak ülkenin enerji gelirlerinde önemli bir azalma gözlemlenmiştir (United Nations, 2023). Diğer yandan, tekstil sektörü de yaptırımlardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Myanmar'dan ABD'ye tekstil ürünleri ithalatının yasaklanması, sektörde ciddi bir istihdam kaybı yaratmış ve bu durum ülke ekonomisi üzerinde baskıyı artırmıştır (ILO, 2021). Benzer bir şekilde, kereste ve değerli taş ihracatı yapan devlet kurumlarına getirilen yaptırımlar, rejimin bu kaynaklardan

elde ettiği gelirleri önemli ölçüde azaltmıştır (United Nations, 2023). ABD'nin Myanmar'a uyguladığı bu yaptırımlar, bir yandan rejimin ekonomik gücünü zayıflatmışken, diğer yandan Myanmar halkı üzerinde önemli sosyoekonomik zorluklara yol açmış ve halkın yaşam koşullarını olumsuz etkilemiştir (Human Rights Watch, 2023).

3.4. ABD ambargolarının Türkiye'ye etkileri

Çalışmanın bu bölümünde ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargoların etkilerinin literatür incelemesi yer almaktadır. Geçmişten günümüze Türkiye, ABD ile birçok kez anlaşmazlık yaşamıştır. Fakat Türkiye'nin yakın tarihinde yer alan iki önemli olay ABD'nin Türkiye'ye yönelik uyguladığı ambargonun somut örnekleri arasında yer almaktadır. Haşhaş ekim krizi ve silah ambargosunun etkileri araştırmanın bu kısmında anlatılmıştır.

3.4.1. Haşhaş ekim krizinin Türkiye'ye etkileri (1968-1973)

Haşhaş Ekim Krizi, ABD ile Soğuk Savaş döneminde meydana gelen ve Türkiye'nin haşhaş tarımını ABD'nin baskılarıyla engellemeye yönelik çabaları ile tanımlanabilecek önemli dış politika krizidir. 1968-1973 yılları arasında gelişen bu kriz, dönemin süper gücü olan ABD ile yaşanan ekonomik temelli bir çatışmayı yansıtmaktadır. ABD'nin Türkiye'ye haşhaş ekimi konusunda getirdiği yasak talepleri, Türkiye'de ekonomik yoksulluk yaratacak ve halkın siyasi desteğini zayıflatacak endişeleriyle karşılaşmıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin siyasi iradesi başlangıçta direnç göstermiş olsa da, zamanla ekim alanları kısıtlanmış ve nihayetinde, muhtıra sonrasında gelen hükümet, haşhaş ekimini tamamen yasaklama kararı almıştır (Öztürk, 2017; Gürses, 2015).

Kriz sürecinde, ABD'nin Türkiye'den kaynaklanan uyuşturucuların gençlerini zehirlediğine dair sahte bir gündem yaratması, Türkiye-ABD ilişkilerini gerilimli bir noktaya taşımıştır. Türkiye'nin tavrı ABD'nin bu yaptırımına karşı direnç göstermek olmuştur. Bu direncin ana sebepleri arasında iki faktör yer almaktadır. Birincisi, haşhaş üretiminin, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in de ifade ettiği gibi, Amerikan gençliğine sadece bir hafta yetecek kadar az olması gerçeğiydi. İkincisi ise, haşhaş üretiminin, tarım açısından önemli bir gelir kaynağı olması ve üreticilerin işsiz kalma riskinin varlığıydı. Yaşanan bu gerilim, Türkiye'nin tarımsal üretim politikaları ve uluslararası ilişkilerindeki dinamikleri etkilemiştir. Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını koruma çabaları, ABD ile ilişkilerde yaşanan gerilimlerle birleşince, iki ülke arasında önemli bir kriz noktasını oluşturmuştur. (Yıldırım, 2020).

3.4.2. Silah ambargosunun Türkiye'ye etkileri (1974)

1974 yılı, Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur ve bu dönüm noktası, Kıbrıs'a yapılan askeri müdahale ile doğrudan bağlantılıdır. 1964 yılında, ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, o dönemki Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı bir mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'ta olası bir askeri müdahaleye kalkışması halinde, ABD tarafından sağlanan silahların kullanılmayacağını bildirmiştir. Bu durum, Türkiye'nin askeri müdahaleyi gerçekleştirmemesine neden olmuştur. Türkiye, bu olaydan ötürü derin bir hayal kırıklığına uğramış ve dış politikasında değişiklik yapma ihtiyacı hissetmiştir. On yıl sonra, 1974'te, Kıbrıs'a yapılacak müdahale öncesinde ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır. Bu ambargo, müdahaleden sonra daha da belirginleşmiş ve Türkiye'nin dış politika

anlayışında ciddi sorgulamalara yol açmıştır. Türkiye-ABD ilişkileri, 1980’li yıllara kadar olumsuz bir seyir izlemiştir (İlhan, 2015; Yılmaz, 2020).

ABD’den sağlanan silahlar, Marshall Planı çerçevesinde Türkiye’ye verilmişti; ancak bu silahların bakım ve onarımı için Türkiye’nin büyük maddi külfetler üstlenmesi gerekti. Ayrıca, bu silahların hiçbir zaman kullanılamaması, Türkiye’nin ABD’ye karşı düşüncelerinin 1974 silah ambargosu ile birlikte değişmesine yol açtı. Bu dönemde, Türkiye, Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler kurmaya yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Nihayetinde, 1978 yılı Nisan ayında ABD Başkanı Jimmy Carter, Türkiye’ye yönelik ambargoyu kaldırmış ve ikili ilişkilerde bir normalleşme süreci başlamıştır (Özdemir, 2017; Aydın, 2019).

ASELSAN, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası uygulanan silah ambargosunun, Türkiye’nin savunma sistemlerinin bağımsızlığının önemini vurguladığını belirtmiştir. ASELSAN’ın kuruluşu, 14 Kasım 1975 tarihinde Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’nın öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu ambargo, Türkiye’nin ABD’den aldığı silahların aslında bağımsız bir savunma sistemi oluşturmadığını fark etmesine neden olmuştur. Bu nedenle, yerli bir savunma sanayinin gerekliliği ortaya çıkmış ve ASELSAN bu ihtiyacı karşılamak amacıyla “Ambargoya karşı milli seferberlik” mottosuyla yola çıkmıştır. 1974 Kıbrıs Harekâtı’nda dışarıdan alınan sistemlerin yetersiz kalması, Türkiye’nin savunma sanayiinde bağımsız adımlar atması gerekliliğini ortaya koymuştur (Demirtaş, 2020; Eroğlu, 2021).

4. Bulgular

Tablo 2: 1963-1965 Yılları arası Türkiye’nin ithalat rakamları

Yıllar	Değer Milyon(\$)	Yıllık Değişme %	Madde Grupları Payları			Özel Kesim		Kamu Kesimi		İthalat / GSMH (%)	İhracat / İthalat (%)
			Yatırım	Tüketim	Hammadde	Milyon(\$)	%	Milyon(\$)	%		
1963	687	11.0	45.8	5.4	48.8	451	65.6	237	34.4	9.3	53.6
1964	537	(21.9)	45.7	4.9	49.4	346	64.5	191	35.5	6.8	76.4
1965	571	6.5	42.2	4.3	53.5	392	68.6	180	31.4	6.7	81.8

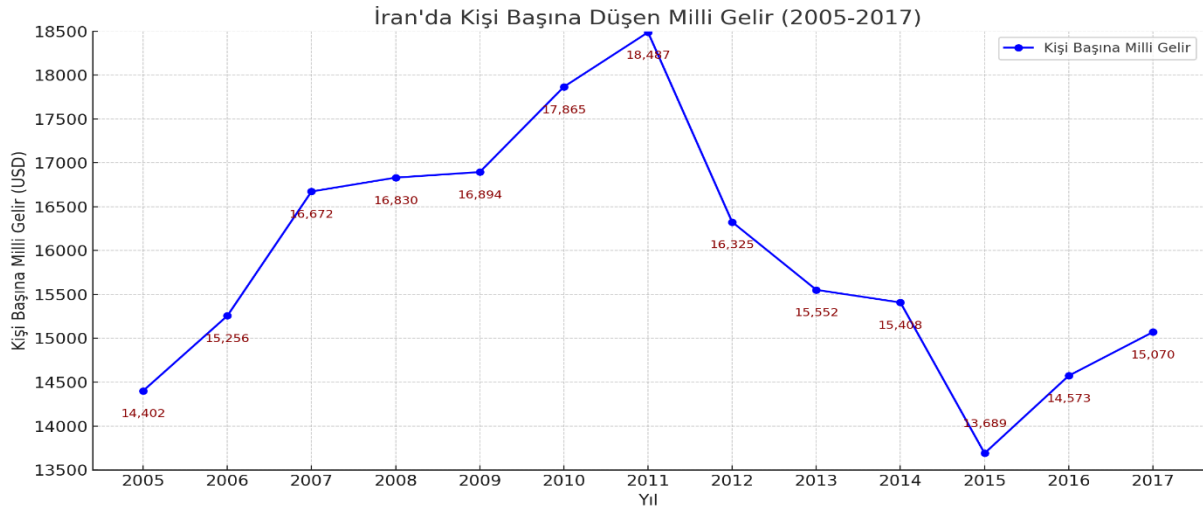
1963-1965 yılları arasındaki Türkiye’nin ithalat rakamlarına bakıldığında, özellikle 1963 yılı dikkat çekici bir şekilde öne çıkmaktadır. 1963 yılında Türkiye, 687 milyon dolar tutarında ithalat gerçekleştirmiştir ve bu rakam, sonraki yıllara kıyasla oldukça yüksektir. İthalatın bu kadar yüksek bir seviyede olmasının ardındaki nedenleri analiz ettiğimizde, 1963 yılında imzalanan tarım anlaşması neticesinde uygulanan kotanın bu tabloya büyük ölçüde etki ettiğini söylemek mümkündür. Söz konusu anlaşma çerçevesinde ithal edilen 161 milyon dolarlık tarım ürünleri, toplam ithalat rakamlarının yükselmesinde önemli bir faktör olarak öne çıkmıştır.

1963 ile 1964 yılları arasındaki ithalat değişimi incelendiğinde, yaklaşık 150 milyon dolarlık bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu düşüşün temel sebebi, tarım anlaşması neticesinde uygulanan

kotanın etkisinin azalmaya başlaması ve ithalatın daha önceki yıllarda olduğu gibi normal seviyelerine geri dönmesidir.

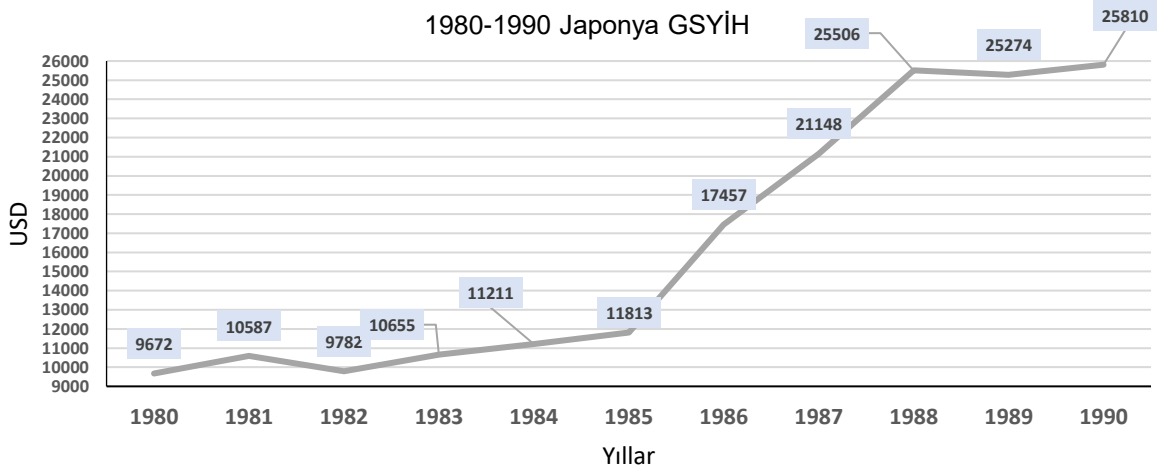
Ekonomik açıdan dikkat çeken bir diğer husus ise, 1963 yılındaki ithalatın Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içerisindeki oranıdır. İthalatın GSMH'ye oranı, %9,3 gibi oldukça yüksek bir seviyededir ve bu durum, Türkiye'nin ekonomik yapısında ithalatın o dönemde ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir. GSMH'ye kıyasla ithalatın bu kadar yüksek bir oranda olması, ülkenin dış ticaret dengesinde ciddi açıklar yaşadığına işaret etmektedir. Yüksek ithalat oranı, Türkiye'nin dışa bağımlılığını ve özellikle stratejik sektörlerde, yani tarım gibi, ithalatın yerli üretim üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir.

Bu bağlamda 1963-1965 dönemindeki ithalat rakamları, Türkiye ekonomisinin dış ticaret dengesi ve büyüme politikaları açısından önemli ipuçları vermektedir. 1963 yılında tarım anlaşmasının etkisiyle ithalatın yüksek bir seviyeye ulaşması, ülkenin o dönemdeki ekonomik yapısındaki dışa bağımlılığın bir göstergesidir. Aynı zamanda, ithalatın GSMH'ye oranının %9,3 seviyesinde olması, Türkiye'nin o yıllarda karşılaştığı ekonomik zorlukları ve dış ticaret dengesizliklerini ortaya koymaktadır.

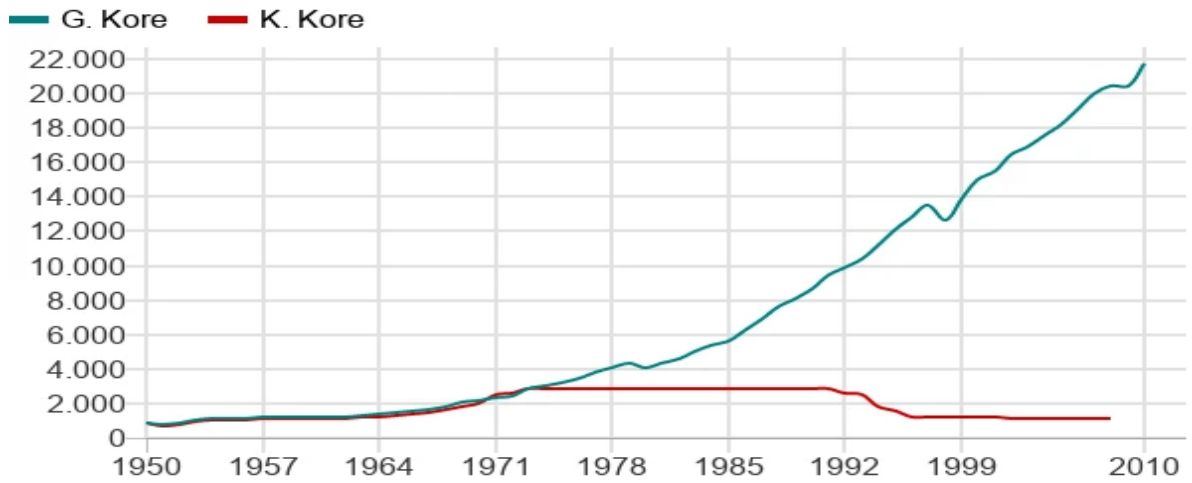
Şekil 1: 2005-2017 Yılları arası İran'da kişi başına düşen milli gelir

Yukarıdaki grafik, İran'da 2005-2017 yılları arasında kişi başına düşen milli gelirin (ABD doları cinsinden) değişimini göstermektedir. 2011-2015 yılları arasında ABD'nin ekonomik yaptırımlarını sıkılaştırmasıyla birlikte İran ekonomisi üzerinde ciddi baskılar oluşmuş ve kişi başına düşen milli gelirden belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde petrol ihracatının kısıtlanması ve finansal işlemlerin engellenmesi, halkın gelir seviyesini olumsuz yönde etkilemiştir. 2016 ve 2017 yıllarında ise yaptırımların kısmen hafifletilmesi ve İran'ın uluslararası ticarete yeniden entegre olmaya başlamasıyla birlikte gelir seviyesinde kısmi bir toparlanma gözlemlenmiştir. Bu grafik, ekonomik yaptırımların halkın refah düzeyi üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şekil 2: 1980-1990 Yılları arası Japonya’da GSYİH

1980-1990 yılları arasındaki Japonya GSYİH grafiği, ülkenin küresel ekonomideki hızlı yükselişini gözler önüne sermektedir. 1985 sonrasında hızlanan ekonomik büyüme, 1990’da Japonya’nın GSYİH’sinin 2.5 trilyon ABD dolarına ulaşmasıyla zirve yapmış, bu durum Japonya’nın “Ekonomik mucize” döneminin bir parçası olarak görülmüştür. Ancak, bu büyüme dönemi aynı zamanda bazı ticaret kısıtlamalarıyla da şekillenmiştir. ABD, yerel otomobil sektörünü korumak adına, 1981 yılında Japonya’ya karşı gönüllü ihracat kotaları uygulamaya koymuştur. Japon otomobil üreticilerinin ABD pazarındaki hakimiyetine karşı alınan bu önlem, Japonya’nın ABD’ye araç ihraç etme kapasitesini sınırlamayı amaçlamıştır. Bu kotalarla ABD, yerli otomobil endüstrisini Japonya’nın rekabet gücünden korumayı ve iç pazar dengesini sağlamayı hedeflemiştir. Buna karşın, Japon otomobil üreticileri hızla strateji değiştirerek ABD’ye daha yüksek fiyatlı ve kâr marjı yüksek modeller ihraç etmeye başlamış; böylece Japon otomotiv sektörü bu süreçten kârlı çıkmıştır. Bu gelişme, Japonya’nın GSYİH büyümesine katkı sağlamış, ekonomik büyümenin iç dinamikler ve inovasyonla birlikte dış pazarlarda karşılaşılan kısıtlamalara uyum yeteneğine de dayandığını göstermiştir (Aydoğan, 2019; Kaya, 2014).

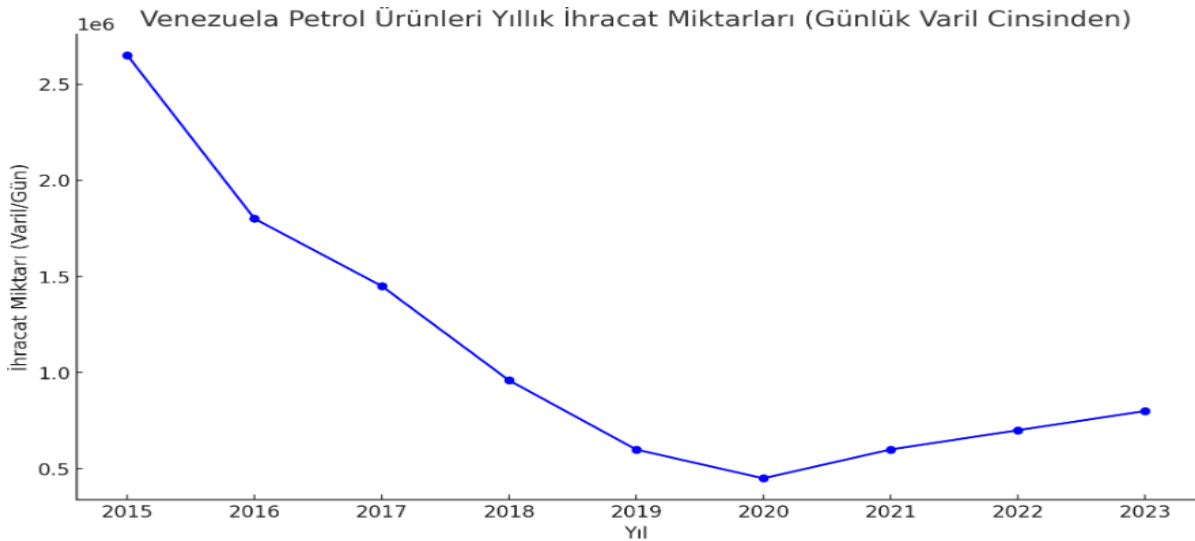

Şekil 3: Kuzey ve Güney Kore’de kişi başına düşen milli gelir (ABD Doları)

1950’de Kore Savaşı'nın ardından hem Kuzey hem de Güney Kore ağır bir yıkımla karşı karşıya kaldı. Ancak savaş sonrasında Güney Kore, ABD'nin desteği ve dünya ekonomisine entegre olması sayesinde hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girdi (Stubbs, 1999). Buna karşılık, Kuzey Kore 1950’lerde Sovyetler Birliği ve Çin'den aldığı yardımlarla bir sanayileşme hamlesi başlattı. Ancak 1970’lerden itibaren izlediği izole politikalar, merkezi planlı ekonomiye sıkı bağlılığı ve Juche (kendine yeterlilik) ideolojisi, ekonomik büyümeyi kısıtladı (Haggard & Noland, 2017). Sovyetler Birliği'nin 1990'larda dağılmasıyla Kuzey Kore, dış yardım kaynaklarının büyük bir kısmını kaybetti. Ayrıca, 1990'ların ortasında yaşanan "Zorlu Yürüyüş" olarak bilinen kıtlık dönemi ve ABD tarafından uygulanan ambargo, ülkenin ekonomik gerilemesini daha da hızlandırdı (Demick, 2009). Bu süre zarfında Kuzey Kore'nin kişi başına düşen milli geliri 1300 dolar civarında sabit kalırken Güney Kore ile arasındaki fark hızla büyümüştür (Şenerdem, 2018).

ABD ambargolarının bir diğer önemli etkisi ise Kuzey Kore'nin dış ticaret kapasitesini sınırlandırmasıyla birlikte ihracat potansiyeline büyük ölçüde olumsuz yansımaları olmuştur. Küresel ticaretin dışında kalan Kuzey Kore, ticari ilişkilerinin büyük kısmını Çin ile sürdürmek zorunda kalmıştır (Fujimoto, 2018). Bu kısıtlamalar, Kuzey Kore'nin büyüme kapasitesini azaltmış ve ülkenin teknolojik gelişim açısından geride kalmasına neden olmuştur. Öte yandan, Güney Kore aynı dönemde ABD ve Batılı ülkelerle geliştirdiği güçlü ekonomik bağlar sayesinde sanayi yatırımlarını ve teknolojik ilerlemesini hızlandırmış, küresel bir ekonomik güç haline gelmiştir (Stubbs, 1999).

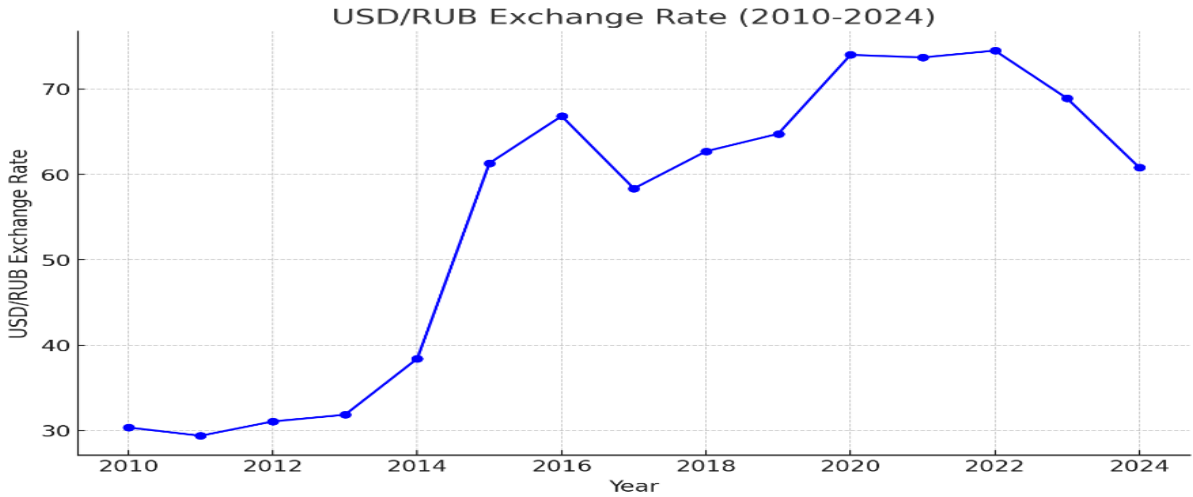
1950'lerden 2010'a kadar olan süreçte, Kuzey Kore ve Güney Kore arasındaki kişi başına düşen milli gelir farkı, iki ülkenin izlediği ekonomik ve siyasi modeller arasındaki temel farkların bir yansımasıdır. Güney Kore, piyasa ekonomisine dayalı bir model benimseyerek küresel ticaretle entegre olmuş ve dış yardımlardan faydalanmışken, Kuzey Kore'nin kapalı ve devlet kontrollü ekonomisi, ABD ambargosu altında büyük ölçüde zayıflamıştır. Bu durum, Kuzey Kore'nin sosyal refah devleti olma potansiyelini ciddi anlamda sınırlamış ve kişi başına düşen milli gelirinin düşük kalmasına yol açmıştır (Kim, 2020; Haggard & Noland, 2017).

Şekil 4: 2015-2023 Yılları arası Venezuela'nın yıllık petrol ihracat miktarları

Şekil 4'te yer alan ABD'nin Venezuela'nın petrol ihracatına yönelik getirdiği kota sınırlamaları incelendiğinde ABD yaptırımlarının uygulanmaya başlandığı 2015 yılından 2020 yılına kadar düşüş gözlenmektedir. Ülkenin enerji sektörü ve genel ekonomisi üzerinde geniş kapsamlı etkilere neden olmuştur. ABD'nin amacı, Venezuela'nın özellikle petrol satışından elde ettiği döviz akışını sınırlandırmak ve ülkenin siyasi liderliği üzerinde ekonomik baskı kurmaktır. Venezuela'nın yıllık petrol ihracat rakamlarını incelediğimizde bu yaptırımların etkisini daha net görebiliriz (Rodríguez, 2020).

2020 ve 2021 yıllarında ise COVID-19 pandemisi ve dünya genelinde düşen petrol talebi gibi dış etkenler de Venezuela'nın petrol ihracatındaki daralmayı daha da belirgin hale getirdi. Bu süreçte Venezuela, petrol ihracatı için Asya pazarına yönelmeye çalıştıysa da ABD'nin finansal ve lojistik yaptırımları nedeniyle bu pazarlar istenilen verimi sağlayamadı. Bu bağlamda, 2020 itibarıyla Venezuela'nın günlük petrol üretim ve ihracat rakamları 1970'lerin seviyelerine düşerek rekor bir azalma gösterdi (OPEC Yıllık Petrol İhracat Raporları, 2021).

Şekil 5: Rus rublesinin ABD doları karşısındaki değeri

Yaptırımların etkisi, özellikle Rus Rublesi cinsinden finansal varlıklar üzerinde belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Bu dönemde Rusya borsası ve Rus tahvilleri keskin değer kayıpları yaşamıştır. Yaptırımlar öncesinde Dolar/Ruble paritesi 30-35 bandında işlem görmekteyken, yaptırımların devreye girmesiyle birlikte bu değer 70 seviyesinin üzerine çıkmıştır. Günümüzde ise Ukrayna-Rusya savaşının etkisinin sürmesi sebebiyle Dolar/Ruble paritesi 60 seviyelerine inmiştir (IMF, 2024).

Rus Rublesi cinsinden finansal varlıkların ve tahvillerin değer kaybetmesinin, piyasada hakim olan ABD'nin işlem gören varlıklar üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Dolar/Ruble paritesindeki bu artış, Ruble'ye olan güvenin azalmasını ve Ruble'nin Dolar karşısında 70 kat değer kaybetmesini temsil etmektedir (Shiller, 2015).

Yaptırımların etkileri üzerine gerçekleştirilen araştırmalar, finansal piyasalardaki dalgalanmanın yatırımcı güvenini nasıl sarstığını göstermektedir. Yatırımcılar, Rus Rublesi'nin değer kaybı ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar nedeniyle daha temkinli bir yaklaşım sergilemekte, bu durum da doğrudan piyasa dinamiklerini etkilemektedir (Hale, 2017).

Tablo 3: 1959-1970 Yılları arası Küba'nın ticaret açığı ve Sovyet yardımları (milyon dolar)

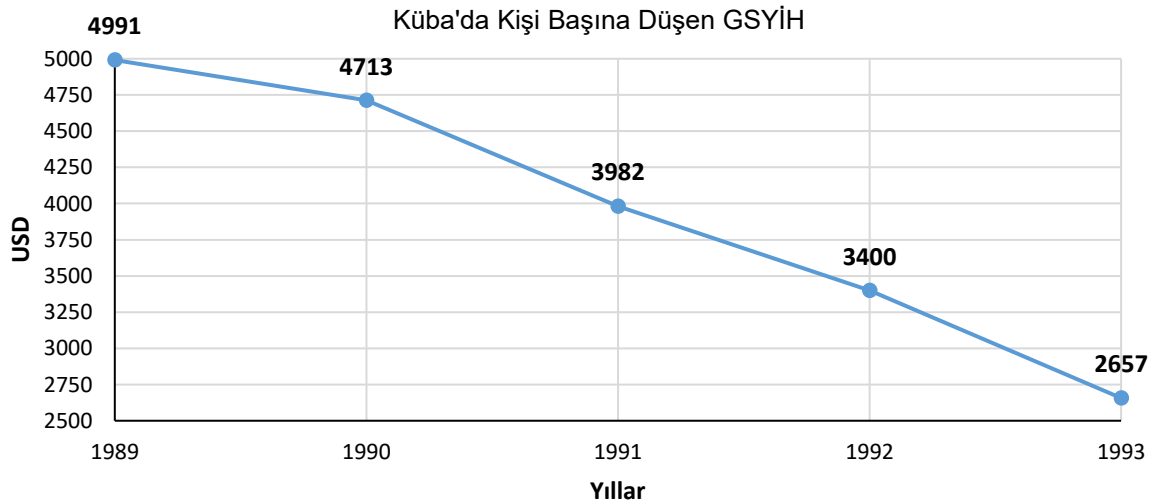
Yıl	Dış Ticaret Açığı	SSCB Yardımları	
		Fiyat Sübvansiyonları	Toplam
1959-1970	2083	1131	3558

SSCB'nin Küba'ya sağladığı yardımlar, Küba'nın ekonomik olarak SSCB'ye bağımlılığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Tablo 3 verilerine dayanarak yapılan rasyolara göre, bu yardımlar Küba'nın dış ticaret açığının %58,5'ini kapatırken, fiyat sübvansiyonları hariç tutulduğunda bu oran %85'e çıkmaktadır. Bu destek, ithalat ve ihracat dengesizliğini gidermekte ve ekonomik istikrarı sağlamada kritik bir rol oynamıştır. SSCB'nin bu yardımları, Küba'nın Batı ile olan ilişkilerinde Sovyetler'in yanında yer almasına yol açarken, iki ülke arasındaki stratejik bağı da güçlendirmiştir. Böylece, SSCB'nin Küba'ya sağladığı destek, ekonomik yardımların ötesinde Sovyetler'in jeopolitik hedeflerine hizmet eden bir araç olarak öne çıkmaktadır.

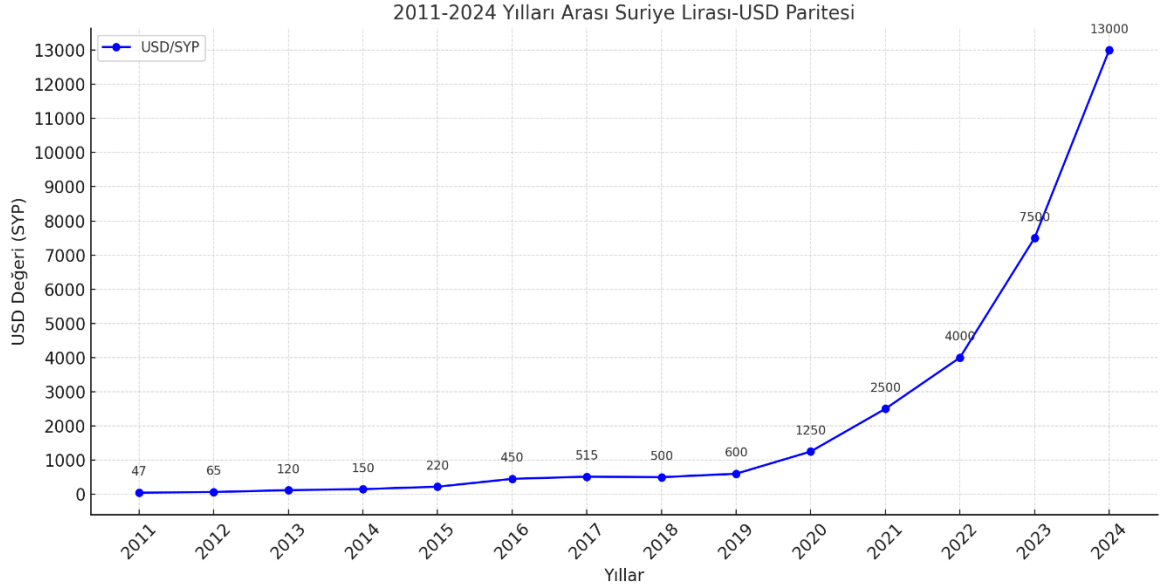
Tablo 4: 1959-1970 Yılları arası Küba'da işsizlik rakamları

Yıl	1959	1960	1963	1965	1970
Oran (%)	13,6	11,8	8,1	6,5	1,3

1959 Devrimi sonrası Küba'da uygulanan merkezi planlama ve sosyalist ekonomi modeli, sanayi, tarım ve sağlık gibi temel sektörlerde geniş istihdam olanakları yaratarak işsizlik oranlarını hızla düşürmüştür (Sweig, 2009; Domínguez, 2004). Tablo 4'e göre, 1959'da %13,6 olan işsizlik oranı, 1970'e gelindiğinde %1,3'e gerilemiştir. Bu keskin düşüşte, kırsal alanlara yönelik yatırımlar ve sağlık ile eğitim alanında artan iş gücü ihtiyacı önemli rol oynamıştır (Mesa-Lago, 2002; De la Fuente, 2001). ABD ambargosuna rağmen, ithal ikamesi stratejisiyle birleşen bu politikalar, Küba'nın iç kaynaklara dayanarak sürdürülebilir bir istihdam yaratma başarısını göstermektedir (Pérez-Stable, 1993; Morales & Scarpaci, 2002). Küba'nın tam istihdam hedefi, sosyalist rejimin iş gücünü ekonomik planlamanın merkezine koyarak toplumsal kalkınmayı teşvik etme başarısını vurgulayan örneklerden biridir (Azicri, 1988; Eckstein, 1994).

Şekil 6: 1989-1993 Yılları arası Küba'da kişi başına GSYİH

Şekil 6'da görülen veriler, 1990'ların başında Küba ekonomisinin ABD ambargosu ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden kaynaklanan büyük bir çöküş yaşadığını açıkça ortaya koymaktadır. 1989 yılında kişi başına düşen GSYİH'nin 4.991 USD seviyesinde olduğu görülmektedir; ancak ambargonun daha sert bir hale gelmesi ve Sovyet desteğinin ani bir şekilde sona ermesiyle birlikte Küba ekonomisinde ciddi bir daralma yaşanmıştır. Bu süreçte, 1993 yılına kadar kişi başına düşen GSYİH neredeyse yarıya düşerek 2.657 USD'ye kadar gerilemiştir.

Şekil 7: Suriye Lirası'nın ABD Doları karşısındaki değeri

Suriye ekonomisi, 2011'de başlayan iç savaşın etkisiyle derin bir kriz yaşamıştır. Bu durum, uzun yıllar öncesinde başlayan yaptırımların etkisiyle daha da şiddetlenmiştir (U.S. Department of State, 2022). Şekil 7 incelendiğinde, 2011 öncesi nispeten istikrarlı olan Suriye lirasının, 2011 sonrası dramatik bir değer kaybı yaşadığı görülmektedir. Bu dönemde 1 USD, 47 SYP iken; 2024'te bu oran 13.000 SYP'ye ulaşmıştır. Bu artışın temelinde iç savaşın neden olduğu ekonomik kaos ve uluslararası yaptırımlar yer almaktadır (U.S. Department of the Treasury, 2020). ABD'nin "Caesar Yasası" gibi finansal yaptırımları, Suriye'nin kilit ekonomik sektörlerini hedef almış ve parite üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Bu durum, grafik üzerinde 2020 itibariyle paritenin hızla yükseldiği noktada belirgin hale gelmiştir (U.S. Department of State, 2022).

Tablo 5: 1967-1973 Arası Türkiye'nin ihracat rakamları

Yıllar	Değer Milyon(\$)	Yıllık Değişme (%)	Tarım Sektör Payı	Maden Sektör Payı	Sanayi Sektör Payı	Özel Kesim Milyon(\$)	Özel Kesim %	Kamu Kesimi Milyon(\$)	Kamu Kesimi %	İhracat GSMH %	İhracat İthalat %
1967	522	6.5	80.5	4.0	15.5	460	88.1	62	11.9	4.6	76.3
1968	496	5.0	81.9	5.2	12.8	440	88.6	56	11.4	4.0	65.0
1969	536	8.1	75.4	6.5	18.1	452	84.1	85	15.9	3.8	67.0

Yıllar	Değer Milyon(\$)	Yıllık Değişme (%)	Tarım Sektör Payı	Maden Sektör Payı	Sanayi Sektör Payı	Özel Kesim Milyon(\$)	Özel Kesim %	Kamu Kesimi Milyon(\$)	Kamu Kesimi %	İhracat GSMH %	İhracat İthalat %
1970	588	9.6	75.2	7.7	17.1	518	88.1	70	11.9	4.3	62.1
1971	676	15.0	72.6	7.2	20.2	602	89.0	75	11.0	5.2	57.8
1972	884	30.8	68.6	5.7	25.7	748	84.5	137	15.5	5.1	56.6
1973	1317	48.8	63.2	4.3	32.5	1122	85.2	195	14.8	5.9	63.1

1960'ların sonlarına doğru tarıma dayalı bir ekonomi olan Türkiye, ihracat gelirlerinin çoğunu tarım ürünlerinden sağlıyordu. Ancak ABD'nin haşhaş üretimine yönelik ambargosu ile derinleşen haşhaş krizi, Türkiye'nin ihracat yapısında önemli bir değişim yarattı (Turan, 2005). Tablodaki verilere göre, 1968 yılında ihracatın %81,9'u tarım ürünlerinden oluşurken, 1969'da %75,4'e ve 1973'te %63,2'ye kadar geriledi. Bu düşüş, Türkiye'nin tarım ürünlerine olan bağımlılığını azaltma yönünde bir dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. Sanayi ürünlerinin ihracattaki payı ise 1968'de %12,8'den, 1973'te %32,5'e yükselerek sanayileşme ve ithal ikameci politikaların etkisini göstermektedir. Böylece haşhaş krizi, Türkiye'nin dış ticaret stratejilerinde sanayi ürünlerine dayalı üretim ve ihracata geçişini hızlandırmıştır.

ABD'nin haşhaş ambargosu 1968 yılından itibaren tarım ürünleri ihracatını olumsuz etkilemiş, kriz döneminde tarım ürünlerinin ihracattaki payı düşerken sanayi ürünleri payı kazanmıştır.

5. Sonuç

ABD'nin uyguladığı ambargo ve kota yaptırımları, birçok ülkenin ekonomik ve ticari göstergelerinde olumsuz anlamda önemli etkiler yaratmıştır. 1963-1965 döneminde Türkiye'nin ithalat verileri incelendiğinde, tarım anlaşmaları çerçevesinde yapılan 161 milyon dolarlık tarım ithalatıyla 1963 yılında toplam ithalatın 687 milyon dolara yükseldiği, ardından 1964'te kotanın etkisinin azalmasıyla ithalatta yaklaşık 150 milyon dolarlık bir düşüş yaşandığı gözlenmektedir. Ayrıca, 1963 yılında ithalatın GSMH içindeki payının %9,3'e ulaşması, Türkiye'nin dışa bağımlılığı ve dış ticaret dengesi açısından yapısal sorunlara işaret etmektedir. 1960'ların sonunda ise ABD'nin haşhaş üretimine yönelik ambargosu, Türkiye'nin ihracat kompozisyonunu değiştirerek tarıma bağımlılığı azaltma sürecini başlatmıştır. 1968'de ihracatının %81,9'u tarım ürünlerinden oluşan Türkiye'de bu oran, 1973'e kadar %63,2'ye gerilerken sanayi ürünlerinin ihracattaki payı %12,8'den %32,5'e yükselmiştir.

ABD'nin 2011-2015 yıllarında İran'a yönelik ekonomik yaptırımları ise İran ekonomisini ciddi baskı altına alarak kişi başına milli gelirden keskin bir düşüşe neden olmuştur. Benzer şekilde, ABD'nin 1950'de Kuzey Kore'ye ambargo uygulayıp Güney Kore'ye ekonomik destek sağlaması, 1990'ların ortalarına kadar Kuzey Kore'nin kişi başına milli gelirinin 1300 dolar seviyesinde sabit kalmasına ve Güney Kore ile arasındaki ekonomik farkın büyümesine yol açmıştır. Venezuela'nın petrol ihracatına 2015'te getirilen ABD kotaları da 2020 yılına kadar süren bir azalma eğilimi doğurmuştur. Rusya açısından bakıldığında ise yaptırımlar, Dolar/Ruble paritesini 30-35 bandından 70'in üzerine çıkarırken, Ukrayna-

Rusya savaşının devam eden etkisiyle bu oran günümüzde 60 seviyelerine inmiştir. Küba'da ise 1990'ların başında ABD ambargosunun sertleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ekonomide ciddi bir daralmaya yol açmış; 1989'da kişi başına düşen GSYİH 4.991 USD iken 1993'e kadar bu rakam 2.657 USD'ye gerilemiştir. Suriye lirası, iç savaş ve uluslararası yaptırımlar nedeniyle 2011 sonrasında hızla değer kaybetmiştir. 2011'de 1 USD, 47 SYP'ye denk gelirken, 2024'te bu oran 13.000 SYP'ye ulaşmıştır. Bu dramatik değişim, savaşın ekonomik etkileri ve uygulanan yaptırımların sonucudur.

Öte yandan, bazı ambargo ve kota uygulamalarının olumlu ekonomik sonuçları da gözlemlenmiştir. ABD'nin 1980-1990 yılları arasındaki gönüllü ihracat kotası uygulaması, Japonya'nın küresel ekonomide hızlı bir yükseliş yaşamasını sağlamış ve 1985 sonrasında hızlanan ekonomik büyüme, 1990'da Japonya'nın GSYİH'sinin 2,5 trilyon dolara ulaşmasıyla zirveye çıkmıştır. Sovyet yardımları da Küba'da dış ticaret açığının %58,5'ini, fiyat sübvansiyonları dahil edildiğinde ise %85'ini karşılayarak ithalat-ihracat dengesinin korunmasında ve ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir katkı sunmuştur. ABD'nin farklı ülkelere uyguladığı ambargo ve kota yaptırımları, bazı durumlarda iktisadi göstergelere olumlu yansısı da, çoğu durumda ülkelerin ekonomik göstergelerinde yapısal değişiklikler ve dış ticaret dengesi üzerinde baskılar yaratmıştır.

Günümüzde uluslararası ticaretin büyük aktörleri savaşın tarafı konumundadır. Bu da dünyanın önde gelen devletlerini savaşın taraflarından birine destek olma durumuna itmiştir. Rusya-Ukrayna ve İsrail-Filistin gibi savaş konumunda olan ülkelere destek olan ve karşıt duruş sergileyen ülkeler bulunmaktadır. ABD İsrail'e olan yakınlığı, Rusya'ya karşı olan hasımlığı sebebiyle bu savaşlarda aktif rol oynamaktadır. Bu sebeple ABD ile birlikte savaşın tarafı ve destekçileri olan diğer devletlerin ekonomik ve ticari bazı yeni düzenlemelere gittiği görülmektedir. Bunlar arasında tepkisinin yöneldiği ülkelere karşı uygulanan boykot yaptırımları yer almaktadır. Bu sebeple boykotun uluslararası ekonomik müdahale aracı olarak etkisinin araştırılması literatüre katkı sağlayabilir.

Yaptırımlara karşı ülkeler, daha güçlü bir ekonomi oluşturmak için adımlar atabilirler. Ticaret ortaklarını çeşitlendirmek ve dışa bağımlılığı azaltmak bu adımlardan biridir. Enerji, tarım ve teknoloji gibi kritik alanlarda kendine yetebilen bir yapı oluşturulabilir. Ancak, küresel mali ve ticari dinamikler dolayısıyla ülkeler iç talebi karşılayabilse bile dışarıdan müdahalelerle manipüle edilebilmektedir. Bu sebeple, yaptırım etkisindeki ülkeler uluslararası hukuk yoluyla yaptırımları azaltacak çözümler bulmalı ve diplomasiyi ön planda tutarak yaptırım uygulayan ülkelerle görüşme ve uzlaşma kanallarını açık tutmalıdır. Ayrıca, yeni ödeme sistemleri geliştirerek yaptırımların finansal etkilerini azaltma imkanları bulunmaktadır.

Bunların yanında dijital ambargolar, gelecekte ülkelerin ticaretine ve ekonomilerine ciddi etkiler yaratabilir. Bu nedenle, bu konuda daha fazla çalışma yapılması önemlidir. Ülkeler, dijital yaptırımlara maruz kalmadan önce bu alanlarda önlem alabilecek stratejiler geliştirmelidir. Aynı zamanda, dijital teknolojilerin uluslararası ticaretteki rolü ve ambargo uygulamalarının etkisi detaylı bir şekilde incelenmelidir. Bu araştırmalar, ülkelerin dijital dönüşümü destekleyen politikalar geliştirmesine yardımcı olabilir.

6. Yazar beyanı

6.1. Araştırma ve yayın etiği beyanı

Bu çalışma, herhangi bir deneysel araştırma, insan veya hayvan denekler üzerinde yapılan bir uygulama içermediği için etik kurul onayı veya katılımcı izni gerektirmemektedir. Çalışma, yalnızca literatür taraması ve ikincil veri analizi gibi yöntemleri kapsamaktadır. Bu nedenle, etik beyan sunulmasına gerek duyulmamıştır.

6.2. Çıkar çatışması beyanı

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından makaleden kaynaklanan çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Altınsoy, Z. D. (2019). ABD'nin Venezuela'ya yönelik politikaları. Uluslararası Politika Akademisi.
- Aydın, E. (2019). Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrası: ABD-Türkiye ilişkileri üzerine etkileri. *Güncel Dış Politika Analizleri*, 2(1).
- Aydoğan, M. M. (2019). Venezuela krizinin gelişimi: ABD, Rusya ve AB'nin krizindeki pozisyonu. *EURO Politika*, 3(2).
- Azicri, M. (1988). *Cuban socialism: The theoretical foundations*. Lexington Books.
- Baban, N. (1984). *Uluslararası ilişkiler ve ekonomik ambargo*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bacaksız, N. (2016). Küba ambargosu: Tarihsel süreç ve ekonomik etkiler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(2).
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2).
- Buchheit, L., & Kehoe, T. J. (2021). The Impact of Sanctions on Syria's Oil and Gas Sector: A Post-Crisis Review. *Energy Policy*, 149.
- Clio Infra. (2024). Historical GDP per capita (1690-2016). Clio Infra: A data hub for global history. Erişim adresi: <https://clio-infra.eu/Countries/Cuba.html#visualizations> Erişim tarihi: 15.10.2024.
- Columbia Üniversitesi Küresel Enerji Politikaları Merkezi. (2024). Potential impacts of new US sanctions on Iran's oil exports to China. CGEP. Erişim adresi: <https://www.energypolicy.columbia.edu/qa-potential-impacts-of-new-us-sanctions-on-irans-oil-export> Erişim tarihi: 29.08.2024.
- Czinkota, M. R., & Ronkainen, I. A. (2007). *International marketing*. South-Western.
- De la Fuente, A. (2001). *A nation for all: Race, inequality, and politics in twentieth-century Cuba*. University of North Carolina Press.
- Demick, B. (2009). *Nothing to envy: Ordinary lives in North Korea*. Spiegel & Grau.
- Demirtaş, S. (2020). Ambargo ve bağımsızlık: Türkiye'nin savunma sanayiindeki dönüşüm. *Dış Politika Çalışmaları*, 8(1).

Domínguez, J. I. (2004). Cuba today: Continuity and change since the "Periodo Especial". *Harvard University Press*.

Domínguez, J. I. (2004). Cuba's economic strategy and U.S. policy in the 1990s. In A. B. Frank & P. D. Williams (Eds.), *Cuba's foreign relations in a post-Soviet world*. Cambridge University Press.

Eckstein, S. (1994). *Back from the future: Cuba under Castro*. Princeton University Press.

Eroğlu, A. (2021). ASELSAN'ın kuruluşu ve Türk savunma sanayii üzerindeki etkileri. *Askeri Tarih Araştırmaları*, 10(2).

Feinberg, R. E. (1993). The Cuban democracy act and U.S. policy toward Cuba. *World Policy Journal*, 10(4).

Friedman, G. (2015). *Flashpoints: The emerging crisis in Europe*. Anchor Books.

Fujimoto, K. (2018). North Korea's economic development under sanctions: Issues and future prospects. *Korea Observer*, 49(2).

Gürses, S. (2015). Haşhaş ekim krizi: Türkiye-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(2).

Haggard, S., & Noland, M. (2017). *Hard target: Sanctions, inducements, and the case of North Korea*. Stanford University Press.

Hale, G. (2017). Investor behavior during geopolitical crises: Evidence from the Russian stock market. *Journal of International Business Studies*, 48(7).

Hoekman, B. M., & Kosteci, M. M. (2009). *The political economy of the world trading system*. Oxford University Press.

Human Rights Watch. (2023). *Myanmar: US Sanctions Expand to Target Jet Fuel Supply Chain*. Erişim adresi: <https://www.hrw.org/news/2023/myanmar-us-sanctions-expand-target-jet-fuel-supply-chain> Erişim tarihi 25.12.2024.

International Crisis Group. (2022). *Myanmar's Economy: The Cost of Coup-induced Conflict*. Erişim adresi: <https://www.crisisgroup.org/myanmar-economy-cost-coup-induced-conflict> Erişim tarihi 25.12.2024.

International Labour Organization. (2021). *Impact of Sanctions on Myanmar's Garment Sector*. Erişim adresi: <https://www.ilo.org/news/2021/myanmar-garment-sector-sanctions-impact> Erişim tarihi 25.12.2024.

International Monetary Fund (IMF). (2024). Exchange rate archives by month. *IMF Data*. Erişim adresi: <https://www.imf.org/external/np/fin/ert/GUI/Pages/CountryDataBase.aspx> Erişim tarihi: 11.09.2024.

International Monetary Fund. (2024). *World Economic Outlook Datamapper: Gross Domestic Product per Capita, Japan*. Erişim adresi: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD/JPN> Erişim tarihi: 30.10.2024.

Ivanov, A. (2020). The impact of sanctions on Russia's economy: A long-term perspective. *Russian Economic Review*, 45(3).

- İlhan, İ. (2015). 1974 Kıbrıs krizi ve Türk-Amerikan ilişkileri: Dış politika üzerine etkileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(2).
- Karafakıoğlu, M. (2006). *Dış ticaret politikası ve teorisi*. Der Yayınları.
- Karluk, R. (2003). *Türkiye ekonomisi*. Beta Yayınları.
- Karluk, R. (2003). *Uluslararası ekonomi: Teori, politika ve uygulama*. Beta Yayınları.
- Katzman, K. (2018). Iran sanctions. Congressional Research Service.
- Kaya, E. (2014). Hugo Chavez'in petrol politikası ve ABD. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31.
- Khatib, L. (2021). The Political Economy of Sanctions: Syria's Struggle in the Globalized Economy. *Oxford Economic Papers*, 73(2).
- Kim, J. (2020). The economic divide between North and South Korea: A historical perspective. *Asian Economic Policy Review*, 15(2).
- Kim, S. (2020). The political economy of North Korea's economic reforms. *Journal of East Asian Studies*, 20(1).
- Krause, S., & Neubert, S. (2023). Syria's Digital Isolation and its Impact on Economic Resilience. *Journal of Global Economic Analysis*, 31(4).
- Krugman, P. R., & Obstfeld, M. (2016). *Uluslararası Ekonomi: Teori ve politika*. Palme Yayıncılık
- Lee, S. (2021). Isolation and economic sustainability: Lessons from North Korea. *Journal of International Relations*, 12(1).
- LeoGrande, W. M. (1998). Helms-Burton and the point of no return: U.S.-Cuban relations during the Clinton administration. *Journal of Latin American Studies*, 30(3).
- Maloney, S. (2015). *Iran's political economy since the revolution*. Cambridge University Press.
- Martinez, J. (2020). Economic sanctions and their impact on Cuba: A historical overview. *Journal of Latin American Studies*, 52(1).
- Mesa-Lago, C. (1993). Cuba after the Cold War. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, 35(2).
- Mesa-Lago, C. (2000). Market, socialist, and mixed economies: Comparative policy and performance--Chile, Cuba, and Costa Rica. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Mesa-Lago, C. (2002). Growing economic and social disparities in Cuba: Impact and recommendations for change. *Journal of Latin American Studies*.
- Morales, L., & Scarpaci, J. (2002). *Cuban economic policy and ideology: The shift towards reform*. Rowman & Littlefield.
- Mousavian, S. H., & Shabani, M. (2019). The JCPOA and the future of Iran's nuclear program. *International Affairs*, 95(2).

Naudé, W., & Rossouw, R. (2008). The impact of quota restrictions in the textile and clothing industry on South Africa and China. *Journal of Economic Policy*.

Neuenkirch, M., & Neumeier, F. (2016). The impact of U.S. sanctions on poverty and income inequality in target countries. *European Economic Review*, 89.

Office of Foreign Assets Control. (2023). *Sanctions Programs and Information on Myanmar*. Erişim adresi: <https://www.treasury.gov/ofac/myanmar-sanctions> Erişim tarihi 25.12.2024.

OPEC. (2021). *Yıllık petrol ihracat raporları*. Viyana: OPEC Yayınları.

OPEC. (2024). *OPEC annual statistical bulletin 2024*.

Özdemir, H. (2017). 1974 silah ambargosu: Türk savunma sanayisine etkileri ve sonuçları. *Savunma Araştırmaları Dergisi*, 5(1).

Öztürk, M. (2017). Türkiye'nin haşhaş üretimi ve dış politika ilişkisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25(1).

Pereira, C., & Gelb, A. H. (2022). Sanctions and their Impact on the Syrian Economy: A Post-Conflict Assessment. *World Development*, 149.

Pérez-López, J. F. (1995). *Cuba's second economy: From behind the scenes to center stage*. Rutgers University Press.

Pérez-Stable, M. (1993). *The Cuban revolution: Origins, course, and legacy*. Oxford University Press.

Petrov, M. (2019). Sanctions and the Russian economy: The Magnitsky Act and its implications. *International Journal of Russian Studies*, 10(1).

Rodríguez, P. (2020). Venezuela'nın petrol ihracatı ve ABD yaptırımlarının ekonomik etkileri. Caracas: Latin Amerika Ekonomi Çalışmaları Yayınları.

Rodrik, D. (2016). *Ekonomi kural tanımaz: Kriz zamanlarında iktisat politikası*. Efil Yayınevi.

Salvatore, D. (2008). *International economics*. John Wiley & Sons.

Schoultz, L. (2009). *That infernal little Cuban republic: The United States and the Cuban revolution*. University of North Carolina Press.

Shiller, R. J. (2015). *Irrational exuberance* (3rd ed.). Princeton University Press.

Smith, A. (2019). The rise of socialism in Cuba: Castro's influence and its implications. *Cuban Studies*, 48(3).

Stubbs, R. (1999). War and economic development: Export-oriented industrialization in East and Southeast Asia. *Comparative Politics*, 31(3).

Sweig, J. (2009). *Cuba: What everyone needs to know*. Oxford University Press.

Şenerdem, E. (2018). ABD'nin yaptırım kararı: Hangi ülkelere ne uyguluyor, ekonomiler nasıl etkileniyor? BBC. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45040383> Erişim tarihi: 21.10.2024.

- Thomas, H. (2002). *Cuba: The pursuit of freedom*. Pan Macmillan.
- Trebilcock, M. J., & Howse, R. (2013). *The regulation of international trade*. Routledge.
- Turan, A. (2005). *Türkiye'nin tarımsal ihracatının dönüşümü ve haşhaş krizi*. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları.
- U.S. Department of State. (2022). *Syria sanctions program*. Erişim adresi: <https://www.state.gov/syria-sanctions/>. Erişim tarihi: 30.12.2024.
- U.S. Department of the Treasury. (2020). *Caesar Syria Civilian Protection Act*. Erişim adresi: <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/syria-sanctions>. Erişim tarihi: 30.12.2024.
- U.S. Department of the Treasury. Sanctions programs and information. Washington, D.C.: Office of Foreign Assets Control (OFAC). Erişim adresi: <https://ofac.treasury.gov/sanctions-list-service> Erişim tarihi: 27.09.2024.
- United Nations. (2023). *Report on the Economic Impact of Sanctions on Myanmar's Resource Exports*. Erişim adresi: <https://www.un.org/myanmar-economic-impact-sanctions> Erişim tarihi 25.12.2024.
- World Bank. Iran - GDP per capita. *World Bank National Accounts Data, 2005-2017*. Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?end=2017&locations=IR&start=2005&view=chart> Erişim tarihi: 03.10.2024.
- World Trade Organization (WTO). (2021). *World trade report 2021: Economic resilience and trade*.
- Yıldırım, E. (2020). Dış politika ve ekonomi: Haşhaş ekim krizi üzerine bir değerlendirme. *Journal of Economic Perspectives*, 18(3).
- Yılmaz, M. (2020). Türk-Amerikan ilişkilerinde 1974 silah ambargosu: Nedenler ve sonuçlar. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 15(3).
- Yörük, A. (2011). Türkiye ekonomisinde yapı değişimleri: Planlı dönem (1963-1989). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46(0).
- Zirai Maddeler Ticaretinin Geliştirilmesi ve Yardım Antlaşması Kararnamesi (1963), Resmi Gazete, 115133 24 Eylül 1963.